

УДК 657.7

А. І. Орехова, *д.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Сумський національний аграрний університет, м. Суми*

A. Oriekhova, *Doctor of Economic Sciences, Associate Professor of the
Department of Accounting and Taxation, Sumy National Agrarian University, Sumy*

ORCID ID: 0000-0003-1016-3287

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОТРИМАННЯ ЕТИЧНИХ НОРМ ПРОФЕСІЙНИМИ БУХГАЛТЕРАМИ

PROBLEMATIC ASPECTS OF COMPLIANCE WITH ETHICAL STANDARDS BY PROFESSIONAL ACCOUNTANTS

Анотація. У статті досліджені проблемні аспекти дотримання етичних норм професійними бухгалтерами. Зазначено, що дотримання загальнолюдських та професійних етичних норм – це неперервний обов’язок кожного бухгалтера, керівника чи співробітника компанії. Встановлено, що сучасний етап розвитку професійної діяльності бухгалтерів як раз і характеризується «кризою довіри» до професії, пов’язаний, перш за все, з порушенням фахівцями етичних норм та нехтування професійними цінностями. Для вирішення означеної проблеми професійному співтовариству слід здійснювати зусилля з відновлення довіри до професії в цілому. При відсутності повноцінного суспільного інтересу та суспільного осуду неетичної професійної поведінки процес інтеріоризації професійних цінностей є проблематичним, а дисциплінарні заходи та стягнення не є дієвими. Доведено, що дотримання етичних принципів в роботі професійного бухгалтера

сприятиме підвищенню рівня довіри усіх зацікавлених сторін до наданої інформації, що сприятиме створенню позитивного іміджу професії.

Ключові слова: етика, професійна етика, професійний бухгалтер, етична поведінка, етичні вимоги.

Annotation. The article examines the problematic aspects of compliance with ethical standards by professional accountants. It is indicated that adherence to universal and professional ethical standards is an ongoing responsibility of every accountant, manager or employee of the company. Professional organizations of professional accountants play an important role in the creation and dissemination of standards of accounting ethics. In modern conditions, the issues of ethical regulation of the profession of an accountant are becoming even more urgent, since in the near future the accountant will be in demand who, in conditions of uncertainty, is able not only to express professional judgment, but also to justify management decisions taking into account previous events, to predict tax consequences, impact on financial results and financial condition of an economic entity, etc. It has been established that the current stage of development of professional activity of accountants is precisely characterized by a “crisis of confidence” in the profession, associated, first of all, with the violation of ethical standards by specialists and disregard for professional values. To address this problem, the professional community should make efforts to restore confidence in the profession as a whole. Attention is focused on the fact that professional accounting activities include not only meeting the needs of an employer or an individual client, according to professional rules and accounting standards, the interests of society also have a significant impact. Users of information who have such data rely on objectivity, independence, and reliability of the work of accountants when making economic decisions. It has been determined that the profession of an accountant is generally valid, which implies the recognition and acceptance of obligations to act in the public interest. These norms in the profession of an accountant are necessary in order to create an algorithm of actions in complex and conflict situations related to the course of work while avoiding mistakes. In the

absence of a full-fledged public interest and public condemnation of unethical professional behavior, the process of internalizing professional values is problematic, and disciplinary measures and penalties are not effective. It has been proven that the observance of ethical principles in the work of a professional accountant will help to increase the level of trust of all interested parties in the information provided, which will contribute to the creation of a positive image of the profession.

Key words: ethics, professional ethics, professional accountant, ethical behavior, ethical requirements.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ. Одна з важливих проблем сучасного часу є проблема професійної етики. Професійна етика — це кодекс правил, що визначає поведінку спеціаліста у службовій обстановці, норм, які відповідають існуючим законам та відомчим нормативним документам, професійним знанням, стосункам у колективі, глибокому усвідомленню моральної відповідальності за виконання професійних обов'язків [3]. Загалом, вона стосується тієї сфери діяльності, де існує взаємодія людей та їх залежність від діяльності професіоналів.

Професійні бухгалтери виконують важливу роль у суспільстві. Роботодавці, органи державного регулювання і контролю, інвестори, кредитори є користувачами економічної інформації, яку отримують від бухгалтерів. Професійний підхід та поведінка бухгалтерів при наданні послуг чинять значний вплив на економічне благополуччя країн, що накладає на бухгалтерів ще більшу відповідальність. Але професійні бухгалтери зможуть залишатися в такому привілейованому становищі лише в тому випадку, якщо вони будуть надавати загальнодоступні послуги на високому рівні, повністю підтвержені загальнодоступною довірою. Саме тому представники бухгалтерської професії всього світу більше за всіх зацікавлені у забезпеченні високого рівня якості роботи, враховуючи і дотримання етичних вимог, покликаних забезпечити такий рівень. У зв'язку з цим були встановлені загальні вимоги та правила, які є обов'язковими для кожного бухгалтера. Проте, періодично виникають різні

скандали в ЗМІ, які пов'язані з професійною діяльністю бухгалтерів, що, в свою чергу, знижує рівень довіри до бухгалтерської професії. Всі фінансові скандали останнього десятиріччя, підірвавши довіру до фінансової інформації і визначивши напрям соціально орієнтованого обліку, сприяли виникненню гострих дискусій щодо етичної складової бухгалтерської професії. Її функціональні характеристики, що безпосередньо співвідносяться з правовими чи професійними нормами, останнім часом все частіше доповнюють етичними, тобто нормами професійної етики [1].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ. В різні часи дослідженням різних аспектів професійної етики бухгалтера та аудитора займалися такі вчені як: К. Безверхий, В. Бондар, Ф. Бутинець, С. Голов, Л. Гуцаленко, В. Жук, С. Зубілевич, М. Корінько, А. Кузмінський, М. Лучко, О. Петрик, Н. Проскуріна, О. Редько, В. Рядська, В. Сопко, Л. Чижевська та ін.

Віддаючи належне результатам проведених досліджень та цінності представлених матеріалів, слід зазначити, що певні питання потребують додаткового та поглибленого дослідження, враховуючи запит суспільства на дотримання представниками професії визначених стандартів щодо професійних вимог.

МЕТА СТАТТІ. Метою дослідження є виявлення проблемних аспектів у питаннях впровадження та дотримання чинних норм і положень професійної етики бухгалтерів та аудиторів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ. Кожна професія визначає знання, вміння, ставлення та моральні цінності тих, хто її представляє. Як і в інших професіях, стійкий розвиток бухгалтерської професії залежить від якості послуг, які надають її представники, а також від можливостей професії ефективно виконувати вимоги економіки та суспільства.

Регулювання професії - це відповідь на необхідність виконання представниками професії певних стандартів. Регулювання необхідного для того, щоб забезпечити відповідну якість на ринку бухгалтерських та аудиторських послуг з причин:

- контролю за виконанням етичних правил і технічних стандартів,
- необхідності представляти інтереси користувачів, які не мають довірливих відносин з компанією, такими як інвестори та кредитори.

Регулювання в бухгалтерській професії не може бути ефективним, якщо воно не включає регулювання етичної поведінки.

Регулювання бухгалтерської професії в частині моральних цінностей необхідно з наступних причин:

- професія бухгалтера передбачає підвищену відповідальність своїх представників перед суспільством;
- законодавство, регламентування прав та обов'язків бухгалтерів не може охоплювати своїм регулюванням всі нюанси їх професійної діяльності;
- бухгалтерська професія повинна зберігати привілею саморегулювання, відстоюючи тим самим свою незалежність та автономність.

Регулювання бухгалтерської професії в частині моральних цінностей має сприяти впровадженню та формуванню етичної поведінки.

Професійні організації, об'єднуючі професійних бухгалтерів, відіграють важливу роль у створенні та розповсюдженні стандартів бухгалтерської етики. Дотримання загальнолюдських та професійних етичних норм – це неперервний обов'язок кожного бухгалтера, керівника чи співробітника компанії. Знання норми - це показник компетентності та професіоналізму фахівця. Незалежно від того, на якому щаблі кар'єри знаходиться бухгалтер, він повинен виконувати технічні вимоги професії, постійно вдосконалювати свої навички та вміння.

Однак, в умовах сьогодення у професійному середовищі широко обговорюються перспективи розвитку професій бухгалтера, фахівці відшуковують причини зниження затребуваності результатів їх діяльності, ведуться дискусії з питань визнання бухгалтерської професії як вимираючої. При цьому увага, частіше за все, акцентується на таких причинах ситуації, що склалася, як стрімкий розвиток цифрової економіки та, як наслідок, діджиталізації бухгалтерського обліку.

Розвиток цифрової економіки не є єдиною причиною формування в суспільстві коментарів щодо можливостей відмови від професії бухгалтера. Немаловажну роль у даному процесі відіграє падіння рівня довіри користувачів до даних фінансової звітності, а також до підтвердження їх надійності аудиторями. Як зазначає Бондар В., проблеми недотримання аудиторями принципів професійної етики в цілому спричиняють проблеми недовіри користувачів фінансової звітності до аудиторської професії та оприлюднених аудиторських висновків, що не сприяє створенню інвестиційно привабливого іміджу нашої держави та вітчизняних суб'єктів господарювання на зовнішніх ринках [5]. Відповідно, довіра є умовою існування професій.

Сучасний етап розвитку професійної діяльності бухгалтерів як раз і характеризується «кризою довіри» до професії, пов'язаний, перш за все, з порушенням фахівцями етичних норм та нехтування професійними цінностями. Ефективний розвиток економіки неможливий без забезпечення користувачів достовірними даними про фінансово-господарську діяльність економічних суб'єктів, відповідно, в умовах невизначеності не можна відмовитися від особи, здатної формувати професійне судження.

Для вирішення означеної проблеми професійному співтовариству слід здійснювати зусилля з відновлення довіри до професії в цілому, виникає необхідність в акцентуванні уваги користувачів на тому, що бухгалтери виконують свої обов'язки чесно та об'єктивно, що гарантує надійність наданих даних.

Специфіка бухгалтерської професії полягає в тому, що можна знаходитися в роботі в умовах створення або навіть конфлікту інтересів різних груп користувачів даних та звітності (це, перша за все, роботодавець або клієнт бухгалтера, власник, контрагенти економічного суб'єкта, контролюючі органи, суспільство), в протиріччя з якими інколи вступають інтереси самого бухгалтера як особистості та професіонала. У таких умовах дуже складно сповідувати принцип незалежності та діяти об'єктивно. Як справедливо зазначає Проскуріна Н. [8], проблеми етичного характеру можуть мати різну

складність, але кожного разу вони вимагають ретельного підходу до їх вирішення.

В умовах сьогодення питання етичного регулювання професії бухгалтера стають ще більш актуальними, оскільки в найближчій перспективі затребуваний буде той бухгалтер, який в умовах невизначеності вміє не лише висловлювати професійне судження, але і обґрунтовувати управлінські рішення з урахуванням попередніх подій, прогнозувати податкові наслідки, вплив на фінансові результати та фінансовий стан економічного суб'єкту і т.д.

Бухгалтери, як і багато інших практикуючих спеціалістів, працюють з часто змінюваною вітчизняною законодавчою базою, стикаються з неналежним веденням бізнесу, з порушенням нормативних вимог, шахрайськими діями тощо. У світлі цих подій бухгалтеру необхідно ретельно оцінити потенційні наслідки від прийняття професійних та управлінських рішень, а також усвідомити необхідність дотримання етичних норм у спілкуванні з особами, залученими в процес прийняття рішень [9].

На міжнародному рівні загальноприйнятим є Кодекс етики професійних бухгалтерів Міжнародної федерації бухгалтерів, перша редакція якого була опублікована в 1996 р. У подальшому, у зв'язку зі змінами, що виникають у світовій економіці та розвитку професії бухгалтера, у документ неодноразово вносилися зміни, що посилюють вимоги незалежності. Кодекс етики професійних бухгалтерів Міжнародної федерації бухгалтерів представляє собою етичні вимоги та правила для використання професійними бухгалтерами в усьому світі.

Головна відмінність кодексів, заснованих на правилах, і кодексів, заснованих на принципах, є в тому, що кодекси, засновані на принципах, надають можливість бухгалтеру особисто виявляти етичні загрози в будь-якій ситуації, покладаючись на принципи, а не на жорсткі правила. Кодекси встановлюють етичний мінімум, якого потрібно дотримуватися у своїй професійній діяльності.

В той же час, при наявності Кодексу етики професійних бухгалтерів та його офіційного перекладу українською мовою, існують певні проблемні питання відносно дотримань його положень:

1. не всі бухгалтери ознайомлені зі змістом Кодексу етики. Такі фахівці, ймовірно, не визначають весь набір принципів і правил, необхідних для належної роботи, не займаються систематичним виявленням загроз порушень етичних принципів, не мають в арсеналі комплексу застережних заходів. Очевидно, що багато дій вони передбачають інтуїтивно, що, однак, не гарантує етичної поведінки в усіх ситуаціях професійної діяльності;

2. за умови ознайомлення з вимогами Кодексу етики інколи у бухгалтерів відсутнє особисте бажання дотримуватися основних етичних принципів у своїй професійній діяльності. Навіть засвоївши принципи етики професійного бухгалтера та маючи неухильне бажання їх дотримання, зіткнувшись з реальністю, тиском зі сторони, відсутністю осуду професійного середовища втрачається бажання боротьби з загрозами порушення основних етичних принципів та ін.

Поняття професійної етики є дуже важливим для бухгалтерів. На них лежить відповідальність за дотримання високих етичних стандартів своєї професійної діяльності як перед клієнтами, так і перед усім суспільством, незалежно від того в якій сфері бухгалтером вони працюють. Етична позиція працівників облікової служби підприємства є настільки ж важливою, як і їх професіоналізм [9].

Надаючи професійну послугу, професійний бухгалтер повинен бути максимально уважним та педантичним, підтримувати свою майстерність та знання на тому рівні, який гарантує клієнтам отримання професійних послуг з урахуванням останніх змін та нововведень.

Професія бухгалтера є загальнозначущою, що передбачає визнання та прийняття на себе зобов'язань діяти в інтересах суспільства. Ці норми в професії бухгалтера необхідні для того, щоб створити алгоритм дій у складних

та конфліктних ситуаціях, пов'язаних із ходом роботи при уникненні помилок. Також вони забезпечують статус та престижність професій.

У даному аспекті цікавим є дослідження Асоціації дипломованих сертифікованих бухгалтерів (Association of Chartered Certified Accountants – ACCA), яке визначає основні фактори, що матимуть найбільший вплив на бухгалтерську професію, а також технічні, етичні та міжособистісні навички та компетенції, які будуть потрібні в майбутньому. У звіті представлено поняття «професійні коефіцієнти» (PQ), які відображають компетенції та навички професійного бухгалтера. Отже, у майбутньому технічні компетенції (TEQ) та досвід (XQ) будуть поєднуватися з коефіцієнтом інтелекту (IQ) та цифровим коефіцієнтом (DQ); міжособистісна поведінка, вміння та якості відображатимуться в показниках творчості (CQ), емоційного інтелекту (EQ) та власного бачення (VQ). Поєднання професійних коефіцієнтів кожного бухгалтера також будуть різними, а «оптимальна суміш» повинна відображати спеціалізовані сфери, ролі, організації, галузі та географічні регіони [7].

Професійна бухгалтерська діяльність включає не лише задоволення потреб роботодавця або окремого клієнта, за професійними правилами та бухгалтерськими стандартами значний вплив мають і інтереси суспільства. Користувачі інформації, якщо мають такі дані, покладаються на об'єктивність, незалежність, достовірність роботи бухгалтерів при прийнятті економічних рішень.

При відсутності повноцінного суспільного інтересу та суспільного осуду неетичної професійної поведінки процес інтеріоризації професійних цінностей є проблематичним, а дисциплінарні заходи та стягнення не є дієвими. Наприклад, питання про притягнення бухгалтера до дисциплінарної відповідальності може вирішуватися професійними організаціями: Інститутом Американських присяжних бухгалтерів, Інститутами присяжних бухгалтерів в Шотландії, Англії та Уельсі, Інститутом бухгалтерів і аудиторів в Іспанії, Інститутом сертифікованих аудиторів в Німеччині, метою яких є підтримка престижу бухгалтерської професії. Ці організації мають право зобов'язати

бухгалтера прослухати додаткові курси, що передбачають здачу кваліфікованого іспиту, призупинити термін дії ліцензії бухгалтера або бухгалтерської (аудиторської) фірми на певний період часу, виключити бухгалтера з організації, а також оприлюднити факт недотримання бухгалтером певних етичних норм. Поряд з дисциплінарної, до бухгалтера, аудитора або бухгалтерської фірми в переважній більшості випадків застосовуються заходи цивільно-правової відповідальності з метою компенсації матеріальної та моральної шкоди, заподіяної клієнту і інтересам професійної організації [6].

Безсумнівно, обов'язкове вивчення кодексів професійної етики є необхідним компонентом освітньої програми, оскільки знайомство із нормами професійної поведінки перестає бути особистою справою кожного фахівця. Адже моральність – це сукупність духовних якостей людини, чітко визначені істинні моральні цінності та припущення, здатність застосовувати категорії моралі до реальних життєвих ситуацій.

Міжнародний стандарт освіти 4 «Професійні цінності, етика і відносини» визначає результати навчання, які повинен продемонструвати наприкінці виконання освітньої професійної програми претендент на присвоєння кваліфікації професійного бухгалтера у зазначеній сфері. У стандарті підкреслюється, що професійна етика важлива як на етапі початкового професійного розвитку, так і протягом безперервного навчання. Початковий професійний розвиток передбачає оволодіння фундаментальними етичними принципами: цілісністю, об'єктивністю, професійною компетентністю і ретельністю, конфіденційністю, професійною поведінкою. З цією метою виділені три сфери компетентності – професійний скептицизм та професійне судження, етичні принципи та дія в суспільних інтересах, з яких ідентифіковані результати навчання [5].

Як зазначає Жук В.В. [4], в останні роки в Україні спостерігається ріст попиту на програми підготовки бухгалтерів. Сучасний бізнес вимагає фахівців з новими широкими вміннями (більше ніж відображати факти господарського життя), знаннями і навичками зі сфер аналізу, фінансів, права, професійної

етики тощо. Для бізнесу важливо, щоб сертифікат чи диплом засвідчував факт широкого спектру знань і навичок в бухгалтера, щоб останній був зорієнтований (в т. ч. професійними об'єднаннями) на постійне підвищення свого професійного рівня, на публічність, на активність. І це все точно не про «камеральну бухгалтерію» і не про «бухгалтера в нарукавниках». І, звісно, професіонали з визнаними ринком сертифікатами займають інші посади, назва яких не бухгалтер, а фінансовий директор, фінансовий аналітик, аудитор тощо.

З іншого боку, навчальний процес повинен бути підкріплений реакцією професійної спільноти на аморальну поведінку окремих представників професій.

Публічна сторона бухгалтерської професії диктує необхідність створення етичних комітетів та систем загального контролю за дотриманням положень Кодексу етики.

Система підготовки повинна коригувати можливі перепади, що не відповідають вимогами суспільства в цілому, професійним спільнотам та якостям особистості, що базуються на стійких цінностях, які виступають життєвим фундаментом громадянина.

ВИСНОВКИ. Таким чином, дотримання етичних принципів в роботі професійного бухгалтера сприятиме підвищенню рівня довіри усіх зацікавлених сторін до наданої інформації, що сприятиме створенню позитивного іміджу професії, а також можливості розкриття реального стану справ в організації, прийнятті обґрунтованих управлінських рішень та посиленні конкурентоздатності в довгостроковій перспективі.

Також слід зазначити, що інтеріоризація професійних цінностей неможлива без адекватної системи безперервного навчання з обов'язковою освітньою складовою, яка повинна розглядатися у вигляді єдиної системи від початкової освіти до продовження освіти на робочому місці.

Список літератури:

1. Безручук С. Л. Якість фінансової звітності через призму професійної етики бухгалтера. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2017. № 4. С. 3-8.
2. Бондар В. П. Проблеми застосування норм професійної етики у діяльності аудиторів України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 2. С. 10-16.
3. Вікіпедія URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0
4. Жук В. М., Попко Є. Ю., Шендерівська Ю. Л. Бухгалтерський облік: перегляд предмету і назви професії. *Облік і фінанси*. 2020. № 1. С. 36-44.
5. Зубілевич С.Я. Міжнародні стандарти освіти професійних бухгалтерів:«перезавантаження». URL:
<https://buchuchet.uabs.sumdu.edu.ua/images/department/buchuchet/news/zubilevich.pdf>
6. Лугова О. І., Єременко А. В., Кириченко І. О., Косовська Ю. С. Професійна етика в роботі бухгалтера. *Modern economics*. 2019. № 13. С. 154-160.
7. Мельник Н. Г. Тенденції та виклики розвитку бухгалтерської професії. *Бізнес Інформ*. 2019. № 9. С. 200-205.
8. Проскуріна Н. М. Застосування етичних норм в сучасних реаліях аудиту. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2014. Т. 19, Вип. 2(6). С. 99-103.
9. Романченко Ю. О., Єрмолаєва М. В. Етичні аспекти професійної діяльності бухгалтера. *Економічний форум*. 2019. № 4. С. 237-241.

References:

1. Bezruchuk, S. L. (2017), "Quality of financial reporting through the prism of professional ethics of an accountant", *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriiia : Ekonomichni nauky*, vol. 4. pp. 3-8.
2. Bondar, V. P. (2017), "Problems of application of norms of professional ethics in activity of auditors of Ukraine", *Ekonomika. Finansy. Pravo*, vol. 2, pp. 10-16.
3. Vikipediia, available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0 (Accessed 4 Oct 2020).
4. Zhuk, V. M., Popko, Ye. Yu. and Shenderivs'ka, Yu. L. (2020), "Accounting: review of the subject and name of the profession", *Oblik i finansy*, vol. 1, pp. 36-44.
5. Zubilevych, S. Ya. "International standards for the education of professional accountants: "reset", available at: <https://buchuchet.uabs.sumdu.edu.ua/images/department/buchuchet/news/zubilevich.pdf> (Accessed 4 Oct 2020).
6. Luhova, O. I., Yeremenko A. V., Kyrychenko I. O. and Kosovs'ka Yu. S. (2019), "Professional ethics in the work of an accountant". *Modern etsonomitss*, vol. 13, pp. 154-160.
7. Mel'nyk, N. H. (2019), "Trends and challenges in the development of the accounting profession", *Biznes Inform*, vol. 9, pp. 200-205.
8. Proskurina, N. M. (2014), "Application of ethical standards in the modern realities of auditing". *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Seriiia : Ekonomika*, vol. 2(6), pp. 99-103.
9. Romanchenko, Yu. O. and Yermolaieva, M. V. (2019), "Ethical aspects of professional activity of an accountant", *Ekonomichnyj forum*, vol. 4, pp. 237-241.